

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-264-277

УДК 342.4(477)

А. Р. КРУСЯН,

доктор юридичних наук, професор*

ORCID: 0000-0001-6437-2864

УТВЕРДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВІЙНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті зроблено науковий аналіз тих європейських цінностей, утвердження і захист яких є необхідною умовою входження України в європейське співтовариство та набуття нею статусу повноправного члена Європейського Союзу. Зазначається, що сучасність детермінує визначення двох основних напрямів дослідження цієї проблематики в аспекті конституційної аксіології: по-перше, це співвідношення принципів, закріплених у Конституції України (конституційних принципів), та європейських цінностей, а також їх утвердження в Україні на шляху її євроінтеграції; по-друге, визначення ролі органів правосуддя та конституційної юстиції у процесі впровадження європейських цінностей в Україні в контексті її євроінтеграційних прагнень. Підкреслюється першочергова значущість захисту, особливо в умовах війни, таких конституційних та європейських цінностей, як людина, її життя, гідність, свобода, безпека тощо.

Ключові слова: аксіологія, верховенство права, євроінтеграція, європейські цінності, Конституційний Суд України, конституційні принципи, права людини, правосвідомість, правосуддя.

Krusian Anzhelika. Establishment of European Values on the Way of Ukraine's European Integration and Their Protection in the Context of War: Constitutional and Axiological Aspect

The article provides a scientific analysis of those European values, the establishment and protection of which is a prerequisite for Ukraine's accession to the European community and its acquisition of the status of a full member of the EU. It is noted that modernity determines the definition of two main areas of research on this issue in terms of constitutional axiology: first, the correlation of the principles enshrined in the Constitution of Ukraine (constitutional principles) and European values, as well as their establishment in Ukraine on the path to its European integration; second, determining the role of the judiciary and constitutional justice in the process of implementing European values in Ukraine in the context of its European integration aspirations. The author emphasizes the primary importance of protecting, especially in times of war, such constitutional and European values as a person, his or her life, dignity, freedom, security, etc.

* **Krusian Anzhelika**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor

Key words: *axiology, rule of law, European integration, European values, the Constitutional Court of Ukraine, constitutional principles, human rights, legal consciousness, justice.*

Вступ. Україна – це європейська держава. Становлення й утвердження української державності, українського правотворення сягає своїм корінням західноєвропейської правової культури, ґрунтується на європейських ідеалах і цінностях. Україна – це частина європейської культури, європейської історії, європейського співтовариства. Тому євроінтеграційні прагнення України є природними, цивілізаційно зумовленими та заснованими на глибокому почутті українського народу своєї причетності до європейської спільноти, європейських цінностей, утвердження яких в Україні є необхідною умовою її євроінтеграції. Крім того, сьогодні Україна перебуває у стані війни, яка була розпочата РФ проти українського народу ще у 2014 р., а 24 лютого 2022 р. набула жакливого продовження – широкомасштабного збройного нападу на нашу територію. У цих умовах практика впровадження та захисту європейських цінностей в Україні набуває певних труднощів. Звідси питання утвердження європейських цінностей в Україні на сучасному етапі її євроінтеграції потребують відповідних наукових розвідок.

Огляд літератури. Проблематика конституційних і європейських цінностей, зокрема, їх визначення, систематизації, нормативно-правового закріплення та механізму впровадження у конституційно-правову матерію та політико-правові реалії є terra incognita для сучасної науки, хоча ці питання, у межах конституційної аксіології, активно досліджуються протягом останніх 10–15 років. Так, окремі аспекти аксіології конституційного права досліджують такі вчені, як О. В. Батанов, О. М. Бориславська, Ю. О. Волошин, В. М. Кампо, М. І. Мельник, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабінович, М. В. Савчин, О. В. Скрипнюк, П. Б. Стецюк, Ю. С. Шемшученко та ін. Однак бракує досліджень такого напрямку проблематики конституційної аксіології, як утвердження європейських цінностей у вітчизняних конституційно-правових реаліях у контексті євроінтеграції України.

Постановка проблеми дослідження. Сучасний етап євроінтеграції України зумовлює теоретичну значущість і практичну необхідність дослідження проблематики утвердження, впровадження та захисту європейських цінностей в Україні. Дослідження цієї проблематики актуалізується в умовах воєнного стану. Адже під час війни відбуваються найбільш жорстокі та масштабні порушення загальнолюдських та, зокрема, європейських цінностей з боку російського агресора. Передусім йдеться про такі цінності, як людина, її життя, гідність, свобода, безпека, що потребують особливого захисту.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є науковий аналіз утвердження в Україні європейських цінностей як умови її входження в європейське співтовариство та набуття статусу повноправного члена Європейського

Союзу. Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання: дослідити співвідношення конституційних принципів, закріплених у Конституції України, та європейських цінностей у контексті сучасної конституційної аксіології; визначити роль органів правосуддя та конституційної юстиції у процесі впровадження європейських цінностей в Україні та їх захисту в сучасних умовах війни.

Викладення основного матеріалу. У преамбулі Конституції України міститься положення про «підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹ вказується, що однією із цілей асоціації є сприяння «поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях...». Такими спільними цінностями визначено «повагу до демократичних принципів верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод...». Згідно зі ст. 2 Лісабонського договору (Консолідованої версії Договору про Європейський Союз і Договору про функціонування Європейського Союзу) основоположними цінностями ЄС визнаються повага людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага прав людини, включаючи повагу до прав меншин. Ці принципи відомі як «європейські стандарти» або «європейські цінності»².

Слід відзначити, що Конституція України містить положення, що відповідають за своїм змістом цим принципам. Так, зокрема, в її преамбулі зазначається, що Конституцію України прийнято згідно з вираженням суверенної волі народу, а народ є єдиним джерелом влади і носієм суверенітету в Україні. Статус народу як владного суверену (закріплено у ст. 5 Конституції України) забезпечується системою гарантій, а саме: дією принципу верховенства права (відповідно до ст. 8 Конституції України); конституційним закріпленням демократичної організації публічної влади (ст. 5, 6, 7 Конституції України), що є умовою «доброго врядування, а також визнанням людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), що забезпечує «повагу до прав людини і основоположних свобод».

Таким чином, простежується сутність Конституції України як прояву установчої влади Українського народу при затвердженні верховенства ліберально-демократичних принципів, що кореспондують європейським цінностям.

Якщо проаналізувати європейські цінності у контексті їх співвідношення з цінностями, закріпленими у Конституції України (ґрунтуючись на положеннях конституційної аксіології), то слід зробити висновок, що особливе місце у системі цих принципів-цінностей посідають верховенство права та повага до людини, зокрема, до її гідності, свободи, рівності та прав. Отже, це дві основні цінності – верховенство людини та верховенство права.

Проте визначені цінності мають бути не просто закріплені в тексті Конституції, а й втілені в конституційно-правові реалії. Адже одним із п'яти Копенгагенських критеріїв, передбачених ст. 49 Договору про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору 2007 р., є «ціннісний» критерій – відданість країни-заявниці цінностям, зазначеним у ст. 2 Лісабонського договору 2, їх неухильне дотримання на практиці.

Надважливого значення для України у контексті її євроінтеграції набуває ефективність реалізації цих європейських цінностей, адже інституції ЄС неодноразово, особливо в ряді своїх оціночних документів щодо прогресу здійснення реформ в Україні, визначали недоліки у сфері утвердження саме цих цінностей, зокрема, неодноразово наголошували на недоліках української системи правосуддя, які негативно впливають на захист прав людини та втілення у практику принципу верховенства права. Зокрема, однією із вимог, які висуває ЄС перед Україною як кандидатом у члени ЄС, є необхідність утвердження принципу верховенства права (поряд з забезпеченням гарантій демократії, прав нацменшин тощо).

Саме органи правосуддя мають достатньо серйозні можливості підтвердити відданість України європейським цінностям через здійснення своїх повноважень. Не випадково, що на шляху до набуття повноправного членства в ЄС Україна має здійснити ряд реформ, серед яких – судова реформа, яка має бути цілеспрямована на створення такої системи судової влади, що забезпечувала б реалізацію та впровадження європейських цінностей у сучасні реалії. І тут важливого значення набуває професійна правосвідомість суддів, про яку «забувають» на фоні визначення ролі та значущості доброчесності та інших морально-етичних характеристик судді. Як слушно зазначають науковці, «головним завданням судової реформи у рамках європейської інтеграції можливо визначити не тотальну зміну судоустрою, судових процедур, правил, форми одягу чи способів ведення документації. Завданням є досягнення спроможності суддів діяти так, як діють їх європейські колеги – без сумнівів, страху, залежності, керуючись виключно законом та переконанням, що випливає з професійної правосвідомості, сформованої на базі європейських цінностей»³. Тобто актуалізується аксіологічний напрям судової реформи.

Дослідники тлумачать дефініцію професійної правосвідомості суддів як «особливу форму суспільної свідомості, яка окреслює ставлення суддів до права як окремої категорії представників юридичної діяльності та включає в себе сукупність правових принципів, ідей, теорій, концепцій, реальну правову поведінку суддів, а також правові настрої та почуття щодо виконання ними своїх професійних обов'язків щодо здійснення правосуддя»⁴.

Прояви деформації професійної правосвідомості суддів завдають вражаючої та іноді непоправної шкоди якості та ефективності правосуддя. Традиційно такі деформації професійної правосвідомості суддів поділяють

на дві групи: а) ті, які є загальними для всіх різновидів правосвідомості; б) які притаманні правосвідомості професійній. До першої групи належать: правовий інфантилізм, недооцінювання права, правовий ідеалізм, правовий риторизм, правова демагогія, правовий нігілізм, «переродження правосвідомості». До другої групи – стереотипність мислення; звууженість кругозору; зниження емоційного ставлення до подій, що відбуваються, і байдужість до осіб, щодо яких здійснюється професійна юридична діяльність; упередженість стосовно правопорушників (обвинувальний ухил); юридичне сприйняття неюридичного світу; нехтування неюридичною професійною думкою; формалізм і бюрократизм професійної правосвідомості^{5, 6}.

Ці форми деформації правосвідомості призводять до таких негативних наслідків, як: прийняття помилкових, непрофесійних, несправедливих рішень, зумовлених недостатнім рівнем професійної правосвідомості; а також корупція, хабарництво, халатність і несумлінність при здійсненні своїх обов'язків та ін.

Поряд з тим питання впливу професійної правосвідомості суддів на ефективність правосуддя і успішність судової реформи у контексті євроінтеграції України залишається відкритим та дискусійним.

З метою впровадження та захисту європейських цінностей у сфері правосуддя є важливим вирішення питань щодо організації процесів формування, розвитку, постійного удосконалення (у контексті свідомого сприйняття та втілення європейських цінностей) професійної правосвідомості суддів і запровадження механізмів контролю за трансформаціями такої свідомості суддів, з метою недопущення проявів та наслідків її деформації.

Високий рівень конституційної правосвідомості має бути у суддів Конституційного Суду України (далі – КСУ). КСУ є потужним, впливовим органом, який відіграє важливу роль у процесі євроінтеграції України та, зокрема, у провадженні й утвердженні європейських цінностей, тому до формування його якісного складу висувуються виняткові вимоги з тим, щоб виключити будь-яку можливість прийняття необґрунтованих рішень.

Першою вимогою, яку висуває ЄС перед Україною як кандидатом у члени ЄС, є саме вимога реформування КСУ. Необхідним є законодавче забезпечення прозорості процедури призначення суддів КСУ на конкурсній основі з метою недопущення на посади політично заангажованих осіб, які могли б лобіювати певні інтереси. Для цього необхідним є удосконалення процедури призначення суддів на основі запровадження механізму здійснення об'єктивної оцінки доброчесності та професійних навичок кандидатів на посаду судді.

Щодо цього Венеціанська комісія у своєму висновку щодо законопроекту «Про конституційну процедуру» відзначила, що ключовим недоліком цього законопроекту є відсутність положень про нову систему конкурсного відбору суддів із залученням міжнародних експертів. При цьому Венеціанська комісія зазначила, що зауваження щодо залучення міжнародних експертів до про-

цедури відбору суддів, призначення суддів КСУ після зміни процедури призначення є маркерами, які не тільки визначають склад Суду, а й вкотре продемонструють міжнародній спільноті, який вектор руху обирає Україна і чи збіжний він із взятими на неї міжнародними зобов'язаннями та європейськими цінностями⁷.

Отже, у контексті виконання вимог щодо набуття членства в ЄС та у межах здійснення судової реформи Україна має провести реформу КСУ, зокрема, щодо процедури відбору суддів на ґрунті оцінки їх доброчесності та професійних навичок відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії.

Згідно з ч. 3 ст. 148 Конституції України «відбір кандидатур на посаду судді КСУ здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку». Проте фактично Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р.⁸ не встановлює порядок проведення відбору кандидатів на посаду судді КСУ на конкурсних засадах, як того вимагає ч. 3 ст. 148 Конституції України. Як свідчить практика останніх років, проведення конкурсу на заміщення посади судді КСУ перетворюється на фікцію.

З метою вирішення цього питання було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» від 13 грудня 2022 р.⁹ (далі – Закон). Робити висновки щодо ефективності цього Закону ще рано, адже він тільки починає «працювати», проте позитивним є те, що, прийнявши його, Україна зробила ще один крок на шляху євроінтеграції та таким чином вкотре підтвердила свою відданість європейським цінностям.

КСУ здійснює важливу роль у механізмі впровадження європейських цінностей у правотворчу та правозастосовну практику. Зокрема, сприяє трансформації норм міжнародного права до національної правової системи, звертаючись у своїх рішеннях до положень міжнародно-правових актів, які засновані на визначених європейських цінностях. Практика Конституційного Суду красномовно свідчить, що Суд у своїй діяльності прагне спиратися на кращі зразки конституційної і загальноправової практики Європи. Так, у контексті дотримання та впровадження європейських цінностей важливим є те, що КСУ застосовує норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та інші міжнародно-правові акти, а також практику Європейського Суду з прав людини. Наприклад, якщо у 2011–2012 рр. КСУ посилався на них у кожному четвертому рішенні, то у 2021–2022 р. – майже в кожному рішенні.

КСУ в межах своєї компетенції бере активну участь у гармонізації законодавства України з нормами європейського законодавства, здійснюючи офіційне тлумачення Конституції України (п. 2 ч. ст. 150 Конституції України) з урахуванням права ЄС та європейських правових цінностей; передусім такої цінності, як верховенство права. Проте змінюються змістові характеристики

цього політико-правового феномену. Аналіз рішень КСУ надає підстави визначити певний розвиток розкриття змісту верховенства права.

Конституційний Суд у своїх рішеннях сформував низку юридичних позицій щодо верховенства права, які розкривають змістові характеристики верховенства права, адже до цих ознак КСУ звертається в переважній більшості своїх рішень, якщо не сказати – в кожному. При цьому слід відзначити ті юридичні позиції, які мають певний узагальнюючий характер та в яких формулюється відповідна дефініція цього феномену. Першою спробою дефініціювати верховенство права була юридична позиція, викладена у відомому рішенні від 2 листопада 2004 р.¹⁰

Наступна спроба визначення цього складного політико-правового феномену була зроблена в рішеннях, де визначено, що «верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, у тому числі, в контексті основоположних таких його складових, як принцип законності, принцип поділу влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду»¹¹; «із припису частини першої статті 8 Конституції України, згідно з яким «в Україні визнається і діє принцип верховенства права», випливає обов'язок держави не вдаватися до свавільних дій»¹². Отже, порівняно з рішенням від 2 листопада 2004 р. у зазначених юридичних позиціях верховенство права визначено більш конкретно та з урахуванням саме «європейського підходу», який ґрунтується на теорії та практиці європейського конституціоналізму, що сягає своїм корінням у західну правову культуру та водночас відтворюється в сучасних висновках Європейської комісії «За демократію через право», присвячених верховенству права (наприклад: Верховенство права: доповідь, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні, 25–26 берез. 2011 р.).

Тим більше, що зміст верховенства права буде розвиватися, наповнюючись новими рисами відповідно до сталого розвитку сучасного суспільства, розвитку системи конституціоналізму. Думається, що для підтвердження відданості України європейським цінностям у подальших рішеннях Суд має орієнтуватися саме на європейські стандарти у сфері забезпечення верховенства права.

Поряд з верховенством права вимогою та умовою євроінтеграції є утвердження та повага до такої цінності, як права людини. КСУ посідає особливе місце та відіграє важливу роль у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Так, реалізація Конституційним Судом функції захисту прав і свобод людини (виходячи з його компетенції та повноважень) здійснюється: через перевірку законопроектів про внесення змін до Конституції України (ст. 159 Конституції України) на предмет того, чи не передбачають такі зміни скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина; через перевірку на

конституційність законів та інших правових актів (п. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України», далі – Закон); через офіційне тлумачення Конституції України (п. 2 ст. 7 Закону). Особливого значення в цьому контексті має конституційна скарга (п. 9 ст. 7 Закону).

Конституційний Суд України за період своєї діяльності сформулював низку юридичних позицій, що стосуються визначення прав людини як цінності. Так, у Рішенні КСУ від 11.10.2018 р. (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) зазначено: «Визначення у Конституції України людини як найвищої соціальної цінності в Україні покладає обов'язок як на державу, так і на її громадян виявляти необхідну повагу до кожної людини»¹³. У Рішенні КСУ від 22.05.2018 р. № 5-п/2018 підкреслюється «унікальне значення людської гідності»¹⁴, що впливає з конституційного положення, за яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Отже, ці положення мають аксіологічний зміст. Крім того, за юридичними позиціями КСУ, захист прав людини як конституційної цінності є «позитивним обов'язком держави» та виражається в «забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини» (Рішення Великої палати КСУ у справі від 24.04.2018 р. № 3-р/2018)¹⁵.

Значущість утвердження і захисту конституційних та європейських цінностей актуалізується в умовах війни, під час якої відбуваються найбільш жорстокі й масштабні порушення загальнолюдських і, зокрема, європейських цінностей з боку РФ. Крім того, в умовах воєнного стану конституційно-правовий статус людини і громадянина набуває певних особливостей. Зокрема, деякі права людини обмежуються, відповідно до ст. 64 Конституції України, а виконання таких обов'язків, як захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, закріплених у ст. 65 Конституції України, актуалізується та ін. У цій ситуації захист європейських цінностей, на яких ґрунтується конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні, потребує особливої уваги.

Конституційним Судом сформульовані концептуальні юридичні позиції, які стосуються обмеження прав і свобод людини, що актуалізується в сучасних умовах воєнного стану. Зокрема, це юридична позиція, яка викладена у рішенні КСУ від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу)¹⁶, а саме: «Конституційний Суд України вважає, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими,

вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права».

Отже, обмеження прав людини має бути правомірним. Юридична позиція щодо визначення критеріїв такої правомірності викладена у Рішенні КСУ від 12.07.2019 р., що має аксіологічну спрямованість, а саме: «Конституційний Суд України вважає, що під правомірним обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина слід розуміти передбачену Конституцією України можливість втручання держави за допомогою юридичних засобів у зміст та обсяг конституційних прав і свобод людини і громадянина, яке відповідає вимогам верховенства права, потреби, доцільності та пропорційності у демократичному суспільстві. Метою такого обмеження є охорона основоположних цінностей у суспільстві, до яких належать, зокрема, життя, свобода та гідність людини, здоров'я і моральність населення, національна безпека, громадський порядок»¹⁷. Посилання на ці ж самі юридичні позиції містяться і в інших рішеннях КСУ¹⁸. Звідси можна резюмувати, що критерії правомірності обмеження прав людини мають ціннісний характер. Крім того, у цьому рішенні Суд визначає перелік «основоположних цінностей», що співзвучні з конституційними принципами. Таким чином, зазначені юридичні позиції кореспондують європейським правовим цінностям та відповідають практиці Європейського суду з прав людини, що сприяє утвердженню європейських цінностей як умови інтеграції України в європейське співтовариство. Водночас доцільним є доповнення регламенту КСУ положенням, що містило б перелік основних конституційних і європейських цінностей, з тим, щоб більш докладно та чітко визначити спрямованість практики Суду на утвердження європейських цінностей.

Висновки. Конституційно-правовий аналіз принципів, закріплених у Конституції України, надає підстави зробити висновок, що вони кореспондуються за своїм аксіологічним змістом з європейськими принципами, впровадження, утвердження та захист яких є необхідною умовою входження України в європейське співтовариство та набуття Україною статусу повноправного члена ЄС. У процесі утвердження цих цінностей важлива роль належить органам правосуддя, тому актуальним напрямом сучасного етапу судової реформи у контексті євроінтеграції України є формування якісного суддівського корпусу з високим рівнем правової свідомості, заснованої на повазі та свідомому ставленні до європейських цінностей, а також імплементація європейських стандартів у сфері здійснення правосуддя.

Потужним і впливовим органом, який відіграє важливу роль у процесі євроінтеграції України та, зокрема, у провадженні та утвердженні європейських цінностей, є Конституційний Суд України. З метою більшої ефективності його діяльності у контексті євроінтеграційних процесів в Україні актуальним є: реформування порядку формування й удосконалення функціонування цього органу конституційної юстиції; доповнення його регламенту положеннями, що містять б перелік основних конституційних і європейських цінностей, з тим, щоб більш детально визначити спрямованість практики КСУ на утвердження європейських цінностей, відданість яким Українці сьогодні підтверджують, захищаючи їх зі зброєю в руках від російської агресії.

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021. 2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C 326/01). *Official Journal of the European Union*. Vol. 55. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ> (дата звернення: 19.01.2023). 3. Базарник М. В. Вплив євроінтеграційних процесів на судову реформу в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2022. № 32. С. 285. 4. Коцкулич В. В. Формування професійної правосвідомості судді та суддівського розсуду: організаційний та праксеологічний аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. С. 7. 5. Єрмоленко Д. О. Види правової свідомості за пізнавальним критерієм. *Право та державне управління*. 2012. № 3. С. 23. 6. Панчук І. О. Загальні риси професійної правосвідомості суддів. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 1(7). С. 7. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13piopps.pdf> (дата звернення: 19.01.2023). 7. Ukraine – Opinion on the draft law on Constitutional Procedure (draft law no. 4533) and alternative draft law on the procedure for consideration of cases and execution of judgements of the Constitutional Court (draft law no. 4533-1) adopted by the Venice Commission at its 126th Plenary Session (online, 19–20 March 2021). URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf> (дата звернення: 20.01.2023). 8. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 20.01.2023). 9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text> (дата звернення: 20.01.2023). 10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 21.02.2023). 11. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 23.01.2020 р. у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 р. № 213-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

laws/show/v001p710-20#Text (дата звернення: 22.01.2023). 12. Рішення Конституційного Суду України від 7.04.2021 р. у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.01.2023). 13. Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2018 р. (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text> (дата звернення: 24.01.2023). 14. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text> (дата звернення: 25.01.2023). 15. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 24.04.2018 р. № 3-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text> (дата звернення: 25.01.2023). 16. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (дата звернення: 26.01.2023). 17. Рішення Конституційного Суду України від 12.07.2019 р. № 5-р(П)/2019 у справі за конституційними скаргами Байшева Павла Вікторовича, Бурлакової Ольги Олександрівни, Даць Ірини Вільямівни, Дедковського В'ячеслава Вікторовича, Желізняка Михайла Васильовича, Кожухарової Людмили Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 2, 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури» від 28.01.2016 р. № 955-VIII зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text> (дата звернення: 26.01.2023). 18. Див., напр.: Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 р. у справі за конституційною скаргою Унуковича Р. А. щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 2043 Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-22#Text> (дата звернення: 26.01.2023).

References

1. Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16.09.2014 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 40. St. 2021 [ukr.].
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C 326/01). *Official Journal of the European Union*. Vol. 55. 26 October 2012. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ> (data zvernennia: 19.01.2023). **3.** Bazarnyk M. V. Vplyv yevrointehratsiinykh protsesiv na sudovu reformu v Ukraini. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*. Seriiia ekonomichna. Seriiia yurydychna. 2022. № 32. S. 285 [ukr.]. **4.** Kotskulykh V. V. Formuvannia profesiinoi pravosvidomosti suddi ta suddivskoho rozsudu: orhanizatsiinyi ta prakseolohichniy aspekty: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2018. S. 7 [ukr.]. **5.** Yermolenko D. O. Vydy pravovoi svidomosti za piznavalnym kryteriim. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2012. № 3. S. 23 [ukr.]. **6.** Panchuk I. O. Zahalni rysy profesiinoi pravosvidomosti suddiv. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriiia «Pravo». 2013. № 1(7). S. 7. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13piopps.pdf> (data zvernennia: 19.01.2023) [ukr.]. **7.** Ukraine – Opinion on the draft law on Constitutional Procedure (draft law no. 4533) and alternative draft law on the procedure for consideration of cases and execution of judgements of the Constitutional Court (draft law no. 4533-1) adopted by the Venice Commission at its 126th Plenary Session (online, 19–20 March 2021). URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf> (data zvernennia: 20.01.2023). **8.** Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 lypnia 2017 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (data zvernennia: 20.01.2023) [ukr.]. **9.** Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku vidboru kandydatur na posadu suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy na konkursnykh zasadakh: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text> (data zvernennia: 20.01.2023) [ukr.]. **10.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statii 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia) vid 2 lystopada 2004 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (data zvernennia: 21.02.2023) [ukr.]. **11.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (Velyka palata) vid 23.01.2020 r. u spravi za konstytutsiynym podanniam 49 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen rozdilu I, punktu 2 rozdiluu III «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pensiinoho zabezpechennia» vid 2 bereznia 2015 r. № 213-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-20#Text> (data zvernennia: 22.01.2023) [ukr.]. **12.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 7.04.2021 r. u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu hromadianyna Ukrainy Diachenka Oleksandra Mykolaiovycha ta inshykh hromadian Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) pidpunktu 13 punktu 4 rozdiluu I Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy» vid 28 hrudnia 2014 roku № 76–V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (data zvernennia: 23.01.2023) [ukr.]. **13.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 11.10.2018 r. (sprava pro vyznennia osib, vyznanykh sudom nediiiezdatnymy) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text> (data zvernennia: 24.01.2023) [ukr.]. **14.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22.05.2018 r. № 5-r/2018 u spravi za konstytutsiynym podanniam 49 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 12 rozdiluu I Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy» vid 28 hrudnia 2014 roku № 76-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text> (data zvernennia: 25.01.2023) [ukr.]. **15.** Rishennia Velykoï palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24.04.2018 r. № 3-r/2018 u spravi za konstytutsiynym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti

Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) chastyny shostoi statti 216 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text> (data zvernennia: 25.01.2023) [ukr.]. 16. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 01.06.2016 r. № 2-rp/2016 u spravi za konstytutsiinym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhennia tretogo rechennia chastyny pershoi statti 13 Zakonu Ukrainy «Pro psykhiatrychnu dopomohu» (sprava pro sudovi kontrol za hospitalizatsiieiu nedieizdatnykh osib do psykhiatrychnoho zakladu). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (data zvernennia: 26.01.2023) [ukr.]. 17. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 12.07.2019 r. № 5-r(I)/2019 u spravi za konstytutsiinymy skarhamy Baisheva Pavla Viktorovycha, Burlakovo Olhy Oleksandrivny, Dats Iryny Viliaminivny, Diedkovskoho Viacheslava Viktorovycha, Zhelizniaka Mykhaila Vasylovycha, Kozhukharovo Liudmyly Anatoliivny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktiv 2, 3 rozdlu II «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennia kontraktnoi formy roboty u sferi kultury ta konkursnoi protsedury pryznachennia kerivnykiv derzhavnykh ta komunalnykh zakladiv kultury» vid 28.01.2016 r. № 955-VIII zi zminamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text> (data zvernennia: 26.01.2023) [ukr.]. 18. Dyv., napr.: Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 12 zhovtnia 2022 r. u spravi za konstytutsiinoui skarhoiu Unukovycha R.A. shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremoho polozhennia abzatsu drugoho chastyny pershoi statti 2043 Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-22#Text> (data zvernennia: 26.01.2023) [ukr.].

Krusian Anzhelika. Establishment of European Values on the Path of Ukraine's European Integration and Their Protection in the Context of War: Constitutional and Axiological Aspect

The article provides a scientific analysis of those European values, the establishment of which is a prerequisite for Ukraine's accession to the European community and Ukraine's acquisition of the status of a full member of the EU. It is noted that modernity determines the definition of two main areas of research on constitutional axiology: first, the correlation of constitutional principles and European values, as well as their implementation and establishment in Ukraine on the path to its European integration; second, determining the role of the judiciary and constitutional justice in the mechanism of implementation and establishment of European values in Ukraine in the context of its European integration aspirations. The author emphasizes the primary importance of protecting, especially in times of war, such constitutional and European values as a person, his or her life, dignity, freedom, security, etc.

The constitutional and legal analysis of the principles enshrined in the text of the Constitution of Ukraine has given grounds to conclude that they correspond in their axiological content to European principles, the implementation, affirmation and protection of which is a prerequisite for Ukraine's entry into the European community and its acquisition of the status of a full member of the EU. In this process, the judiciary plays an important role, so the current stage of judicial reform in the context of Ukraine's European integration is focused on the formation of a high-quality judiciary with a high level of legal awareness and the implementation of European standards in the administration of justice.

The Constitutional Court of Ukraine is a powerful and influential body that plays an important role in the process of Ukraine's European integration and, in particular, in the implementation and promotion of European values. In order to make its activities more efficient in the context of European integration processes in Ukraine, it is relevant to: reform the procedure for the formation and improvement of the functioning of this constitutional justice body; supplement its regulations with a provision containing a list of basic constitutional and European values, so as to determine in more detail and clearly the focus of the Constitutional Court of Ukraine's practice on their establishment in Ukraine.

Key words: *axiology, rule of law, European integration, European values, Constitutional Court of Ukraine, constitutional principles, human rights, legal consciousness, justice.*